

Савенко О.О.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач сектору
наукового та навчально-
методичного забезпечення
освітньої діяльності професійної
освіти відділу науково-
методичного забезпечення
професійної освіти,
ДНУ «Інститут модернізації
змісту освіти», Київ, Україна.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ У СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ

У періоди радикальних серйозних соціальних змін, коли суспільна ціннісна структура «розмивається» новими соціальними реаліями, дослідження системи ціннісних орієнтацій особистості стає особливо актуальною. Соціалізація людини, починаючись з раннього дитинства, триває все життя. Сім'я, дитячий садок, шкільний клас, компанія однолітків, студентська група – усі ці соціальні групи, з якими контактує особистість, є носіями різних систем цінностей. Вони регулюють і контролюють поведінку індивіда та багато в чому формують його ціннісні орієнтації. Поняття ціннісних орієнтацій було введено в соціальну психологію, а згодом – і в соціологію, як аналог філософського поняття системи цінностей та їхнє розмежування між цими науками зазвичай відбувається за параметрами «загальне – індивідуальне», «реально діюче – рефлекторно свідоме» тощо. У філософії ціннісним орієнтаціям відводиться роль головної осі свідомості, що забезпечує стійкість особистості, наступність певного типу поведінки та діяльності. «Розвинені ціннісні орієнтації – ознака зрілості особистості, показник міри її соціальності, вірності певним принципам та ідеалам, здібності до вольових зусиль в ім'я цих ідеалів та цінностей ...» [1]. У соціології під поняттям «ціннісні орієнтації» маються на увазі «ідеологічні, політичні, моральні, естетичні та інших. підстави оцінок суб'єктом реальності та орієнтації у ній, і навіть метод диференціації об'єктів з їхньої значимості» [2].

Тільки соціально зріла особистість може свідомо зробити свій вибір. Наявність цінностей є вираження ставлення людини до світу, що виникає з значущості людини різних її сторін і аспектів. Системи цінностей зазвичай індивідуальні. Проте, ці системи індивідуальні лише настільки, оскільки індивідуальна свідомість відбиває свідомість громадську. З цих позицій у процесі виявлення ціннісних орієнтацій людини як показника певного рівня розвитку їхньої особистості необхідно враховувати два основні параметри: рівень ієрархії структури ціннісних орієнтацій та їх зміст та спрямованість. Перший параметр дуже важливий з метою оцінки рівня особистісної зрілості людини. Справа в тому, що інтеріоризація цінностей як усвідомлений процес

відбувається лише за умов наявності здатності виділити з багатьох явищ ті, які є для нього важливими. Саме вони згодом і перетворюються на певну структуру залежно від умов, завдань та цілей життя, можливостей їх реалізації тощо. Не важко помітити, що така здатність може здійснитися лише за високого рівня особистісного розвитку, що включає певну міру сформованості вищих психічних функцій свідомості та соціально-психологічної зрілості. Другий параметр, що характеризує особливості функціонування ціннісних орієнтацій, дає можливість кваліфікувати їх змістовну сторону. Залежно від цього, які конкретні цінності входять у структуру ціннісних орієнтацій особистості, який ступінь переваги одних щодо інших тощо, можна визначити цільові цінності особистості. Аналіз змістовної боку ієрархічної структури ціннісних орієнтацій може також показати, якою мірою ціннісні орієнтації особистості відповідають суспільному зразку, наскільки вони адекватні загальним цілям у суспільному розвитку [3; 4].

Після розпаду СРСР відбувся різкий злам суспільних відносин, соціально-економічних підвалин. Але життя не зупиняється, незважаючи на те, що в цей час система цілеспрямованого виховання фактично не функціонувала, молоді люди, звісно, мають якісь погляди, переконання. Які вони? Якими цінностями керуватиметься нове покоління? Відповіді ці питання хвилюють всіх. І це передбачає вивчення протиріч між цінностями поколінь, виявлення цінностей різних соціальних груп. Життєві цінності нині складаються переважно стихійно, під впливом різних чинників, однією з них є виховання. Існують різні точки зору на відповідність цілей виховання життєвих орієнтацій. Наприклад, є думка, що бажаною є відповідність цілей виховання реально функціонуючої в суспільстві системи цінностей. Виховання людини в їхньому дусі і є правильним вирішенням проблеми. Можливо, така ситуація і була б оптимальною, якби стихійно-життєві цінності, що формуються, плідно впливали на гармонійний розвиток людини і на суспільний прогрес в цілому. Але, на жаль, у реальному житті соціуму це не підтверджується. Річ у тім, що ціннісні орієнтації, засвоєвані у процесі розвитку, залежить від цього, у яку діяльність включена особистість. У будь-якому віці в процесі спілкування з оточуючими людиною постійно потрапляє в ситуації, що вимагають від нього прийняття того чи іншого рішення. Прийняття рішення означає вибір із можливих варіантів. Виникає необхідність розглянути та оцінити можливі альтернативи – головним чином у сфері визначення своїх ціннісних орієнтацій, своїх життєвих позицій. Однак, цінності постійно випробовуються практикою власної поведінки та вчинків оточуючих. Ціннісні орієнтації є одним із центральних особистісних новоутворень, виражають свідоме ставлення людини до соціальної дійсності і в своїй якості визначають широку мотивацію її поведінки і істотно впливають на всі сторони її дійсності. Особливого значення набуває зв'язок ціннісних орієнтацій із спрямованістю особистості. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовний бік спрямованості особистості і становить

основу її поглядів на навколишній світ, ставлення до інших людей, себе самої, основу світогляду, ядро мотивації і «філософію життя». Ціннісні орієнтації – це метод диференціації об'єктів реальності з їхньої позитивної чи негативної значимості. Спрямованість особистості виражає одну з найістотніших її характеристик, що визначає соціальну та моральну цінність особистості. Зміст спрямованості - це, передусім, домінуючі, соціально обумовлені ставлення особистості навколишньої дійсності. Саме через спрямованість особистості її ціннісні орієнтації знаходять своє реальне вираження в активній діяльності людини, тобто мають стати стійкими мотивами діяльності та перетворитися на переконання. Ціннісні орієнтації грають мотиваційну роль і визначають вибір діяльності [5]. У сучасній інтерпретації «Ціннісні орієнтації – це, перш за все, переваги чи відкидання певного сенсу як організатора життя, тобто готовність і (не) готовність поводитися відповідно до них... Ціннісні орієнтації, отже, задають загальну спрямованість інтересам та устремлінням особистості; ієрархію індивідуальних уподобань та зразків; цільову та мотиваційну програми; рівень домагань та престижних переваг; уявлення про належне та механізми селекції за критеріями значущості; міру готовності та рішучості (через вольові компоненти) через реалізацію свого «проекту» життя» [6].

Список використаних джерел

1. Молодченко В.В. Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти (філософський аналіз): монографія/В.В. Молодченко. – К.: Знання України, 2010. – 383 с.
2. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Матеріали конференції у Єревані 14-15 травня 2015 року, 56 с.
3. Указ "Про Стратегію сталого розвитку «Україна — 2020» від 12 січня 2015 року.
4. Воронцова Е., Ївженко Ю., Паржницький В. Дослідження ефективності програми формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти . Нові технології навчання: збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Київ, 2021. Вип. 95. С.8-19.
5. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія. НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
6. Mitchell, D.E., Ream, R.K. (2014) Professional responsibility. Springer International Publishing, Switzerland, pp. 89-107.